

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

physical methods (1 H NMR with Fourier transform by a pulsed magnetic field gradient and EPR). The self-diffusion coefficients obtained for all components of the reaction medium allowed us to suggest the following most probable structural model for it. The organic components of the mixture (hexene and octane) exist in the form of microdroplets with a radius of several hundred angstroms, surrounded by a monolayer of surfactant (Tween-80). These microdroplets are suspended in an aqueous medium. The EPR data obtained using 7-doxyl stearic acids as a paramagnetic probe are consistent with the proposed structure of the reaction medium. The EPR spectra have a five-component form, which indicates the limited mobility of the 7-doxyl-stearic acid molecule. This fact indicates the density of the surfactant molecule packing in the monolayer surrounding the microdroplets where the paramagnetic probes are embedded. Further modeling of the reaction medium for enzymatic conversion of CO will be continued in the direction of searching for optimal surfactants, organic phase, synthesis conditions, as well as studying the dynamic structure of the system.

REFERENCES:

1. Гладилин А.К., Левашов А.В. // Успехи биол. химии. 1996. 36. С. 141.
2. Klibanov A.M. // Accounts Chem. Res. 1990. 23. P. 114.
3. Хмельницкий Ю.Л., Левашов. А.В., Клячко Н.Л., Мартинек К. // Биотехнология. 1988. 4. С. 292.
4. Тарасова Н.Б., Мухитова Ф.К., Рязанцева И.Н., Беляева М.И. // Биохимия. 1985. 50. С. 454.
5. Кияшко С.В., Мухитова Ф.К., Рябцева О.А. // Биохимия. 1994. 59. С. 220.
6. Беляева М.И., Мухитова Ф.К., Золотухина Л.М., Багаева Т.В., Карпилова И.Ю. // Микробиология. 1992. 61. С. 194.
7. Lapidus A.L., Grobovenko S.Y., Mukhitova F.K., Kiyashko S.V. // J. Mol. Cat. 1989. 56. P. 260.
8. Мухитова Ф.К., Кияшко С.В., Лapidус А.Л. // Прикл. биохим. микробиол. 1999. 35. С. 308.

BEHBUDIY IJODIDA XOTIN – QIZLAR MASALALARI

Feruza Sultonova

Alfraganus universiteti Filologiya fakulteti, jurnalistika yoʻnalishi 2-kurs:

Normurod Avazov

Ilmiy rahbar Rahbar Alfraganus universiteti dotsenti, filologiya fanlari doktori (DSc)

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Annotatsiya: Muallif tomonidan Mahmudxo ‘ja Behbudiyning ijodida xotin –

qizlar masalalari tahlilga tortilgan. Taraqqiyparvarning “Padarkush” dramasi dan tortib, “Oq yelpog’ichli chinli xotun”, “Turk adami markaziyat (federalist) firqasining maromnomasi”, “Kiyim va tashabbuh masalasi”, “Hifzi sihhati oila”, “Xotun olmoqni kerakligi”, “Qiz bolalarni tarbiyasi”, “Uylanmaslikni zarari” kabi asarlarida bevosita oila va nikoh, ayollarning ijtimoiy hayoti, kiyinish bilan bog’liq masalalar urganilgan. **Kalit so‘zlar:** millat, milliyat, o’lka, ilm, ma’rifat, talqin, g’afolat, muammo, istiqlof.

Аннотация: Автор проанализировал женские проблемы в творчестве Махмудходжа Бехбуди. Из драмы Таракипарвара «Падаркуш», «Китайка с белым шарфом», «Меморандум Тюркской централистской (федералистской) партии», «Вопрос одежды и инициативы», «Охрана здоровья «Семья», «Необходимость жениться», «Воспитание девочек» и «Вред невыходов замуж» напрямую рассматривают вопросы, связанные с семьей и браком, общественной жизнью женщин и одеждой.

Ключевые слова: нация, национальность; страна; наука; просвещение; интерпретация, небрежность; проблема; перспектива, умение

Annotation: The author analyzed women's issues in the works of Mahmudhoja Behbudi. From Tarakiparvar's drama "Padarkush", "Chinese Woman with a White Scarf", "Memorandum of the Turkic Centralist (Federalist) Party", "The Question of Clothing and Initiative", "Health Protection "Family", "The Need to Get Married", "Raising Girls" and "The Harm of Not Getting Married" directly examine issues related to family and marriage, women's social life and clothing.

Keywords: nation, nationality; country; science; enlightenment; interpretation, negligence; problem; perspective, skill

Behbudi yozuvchi, publitsist va noshir bo’lish bilan bir qatorda katta qonunshunos, mufti va qozi olim edi. U huquqiy, mulkiy, iqtisodiy, ma’muriy, fuqarolik, oila – nikoh, savdo – sodiq, jinoiy ishlarni ko’rgan, kuzatgan, fatvo bergan, hukmlar chiqargan. Behbudi dastlab mufti sifatida Samarqand hududida xalqning og’irini yengil qilish maqsadida, ko’pgina amaliy hujjatlarni ishlab chiqib joriylantirgan ham edi. Jumladan, narx – navolar, to’ylar, nikoh, ta’ziya, jinoyat sodir qilingan holatlarga oid huquqiy normalar: “Ittifoqnoma” [1], “Qarornoma” [2]lar Behbudi tamonidan ishlab chiqilgan.

Behbudi xotin – qizlar masalalari hamda ularning huquqlari, ijtimoiy normalari to’g’risida badiiy va ijtimoiy maqolalar yozdi. Uning “Padarkush” dramasi, “Oq yelpog’ichli chinli xotun” hikoyasi [3], “Bir vafolik zaifani xususida hikoya”si, “Turk adami markaziyat (federalist) firqasining maromnomasi (qomusiy hujjat N.A), “Kiyim va tashabbuh masalasi”, “Hifzi sihhati oila”, “Xotun olmoqni kerakligi”, “Qiz bolalarni tarbiyasi”, “Uylanmaslikni zarari” [4]kabi asarlari shular jumlasidandir.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Behbudiy ““Padarkush” yoxud o’qimagan bolaning holi” dramasi bilan dramaturgiyaga asos soldi. Dramada Mahmudxo’ja Behbudiyning sevmli mavzusi – barchani ilm ma’rifatli bo’lishga chaqirish, ilmsizlik balosidan qutulishni qalamga olgan. Ya’ni muallif ilmsizlik, jaholat, axloqsizlik kabi illatlarni sahna orqali ko’rsatib, xalqni ma’naviy inqirozdan qutqarish kerak degan g’oyani bosh masala qilib qo’yadi. Asar xotin – qizlar obrazlaridan holi emas.

Dramada xotin – qizlar obrazidan Liza rus xotini va boyning xotini – boyvuchcha kiritilgan.

Dramada boyning xotini asarning ikkita tasvirlangan joyidagina personaj sifatida uchraydi. Ya’ni, boyning o’g’li otasini o’ldirganda o’g’lini “He, juvonmarg Toshmurod! Qon qus!Koshki, chechakda ketsayding! Voy, padarkush! Toshmurod! Voy, dod-ey!” deydi. Shu bilan birga, keyingi epizodda ham u eridan va bolasidan ajraganiga achingan bir mushtupar ona obrazi obrazi sifatida ko’ringan bo’lsa, Liza obrazida XX asr boshida Turkiston o’lkasida armani Artun mayxona ochib, ma’naviy buzqlikka yetaklayotgan ayol obrazi ochib berilgan.

Behbudiyning “Oq yelpog’ichli chinli xotun”, hikoyasida Xitoy mamlakatida sodir bo’lgan voqeani tasvirlaydi. Ya’ni, ayni paytda muallif mustamlakachilik tuzumi natijasida voqeani boshqa mamlakatga ko’chiradi. O’z eriga sadoqatli bo’lgan Lu ismlik xonim obrazi orqali sadoqatli ayol obrazi gavdalandiriladi. Hikoya “Turkiston viloyatining gazetasi”da 1909 yil 5 fevral sonida chop qilingan.

Behbudiy Turkiston o’lkasi tarixida juda muhim hujjatni ishlab chiqishga erishgan. “Turk adami markaziyat (federalist) firqasining maromnomasi” [5]hisoblanadi. Ushbu qomusiy hujjatda xotin – qizlarning huquqlari ham himoya qilinadi. Jumladan, hujjatning birinchi bob, 4-moddasida: “Mamlakatning yigirma yoshig’a yetub ahliyat paydo qilg’on har bir fardi: er bo’lsin, xotun bo’lsun – sinf, din va mazhab ayirmasig’a boqmasdan – saylamak va saylanmak haqina molikdur”. Shuningdek, ushbu moddaga ilova ham kiritib, “musulmon xotunlarining saylovga ishtiroklari doirai shar’iya doxilinda (shariat doirasida) bo’lur” deb qayd etilgan. Ma’lumgizki, Behbudiy ishlab chiqqan hujjat nihoyatda demokratik normalarni o’zida mujassamlashtirgan.

Behbudiy ayni paytda boshqa rivojlangan millatlarning o’g’il – qizlarini tahsil olayotganlarini ko’rib havas qiladi, o’lka xalqining ilmsizlikdan orqaga ketayotganligidan achinadi va buning amaliy yo’llarini qidiradi. “Hamshahar yahud, armani, rus bolalari oppoq kiyinib, qo’ltuq – qo’ltuq kitob ila maktablarg’a ketar ekan, bizning bolalarimizni na uchun kir va yirtiq kiyim, oyoqyalang bir holda eshikba – eshik mehnat axtarur, inson bu holatlarg’a diqqat ila boqsa, istiqboldan ma’s o’lur...Endi bizlarga ikki ishdan biri qolur, ya’ni yo alardek zamonani ilm va hunarlarig’a yopishmoq va yoyinki, borliq nimarsalarimizni ham qo’limizdan berib, to’y – ma’raka va behudalig’ga sarf etib, alarg’a xizmatkor bo’lmoq”. Shuning uchun ham Behbudiy ma’rifatsizlikdan qutilishning barcha yo’llarini qidirdi. Yangi usuldagi maktablarni joriy etdi. Ular uchun darsliklar yaratdi. Turkiston o’lkasida barcha bolalar: o’g’il va qizlarning teng huquqda o’qishlarini, savodli bo’lishlarini istadi.

“BEHBUDIY IZDOSHLARI” ILMIY VA IJODIY ISHLAR TANLOVI

Hujjatda ushbu masalani qonuniylashtirdi. Ya’ni, hujjatning 9-bobi: “Maorif ishlari” deb nomlanib, uning 1-moddasida: “Ilm va maorif ishlarida jumla aholi din va millatga ayrilmasdan, erkak va xotunlar barobardur”. Yuqorida ko’rilayotgan moddalardagi qoidalar ya’ni er va xotinlarning tengligi masalasi ayni kundagi O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining moddalari bilan hamohangdir. Ya’ni, Konstitutsiyaning 58- moddasida berilgan: “xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar” normalarini ayni paytda Behbudiy kiritib, jahon huquq normalariga tenglashtirgan edi. Shuningdek, ushbu hujjatda Behbudiy xususiy maktablarning ham mavjud bo’lishini, unga hech kimning to’sqinlik qilmasligi masalasini qonuniylashtirgan edi. U hujjatning “Maorif ishlari” bobining 2 - moddasida: “Maktablar ishlarida xususiy shaxslarning g’ayrati va mahalliy idoralarning tashabbusi ila ishlanmish ishlarda hech vaji la tahdid qilinmas” deyilgan.

Behbudiy o’lkada mahalliy hududlarimiz bilan bog’liq muammolar va fuqarolarning huquqlarini himoya qilish borasida ko’p ijobiy ishlarni amalga oshirdi. To’ylarni o’tkazish, ta’ziya marosimlari, nikoh masalalari borasida ham “Ittifoqnoma” ishlab chiqib, joriylantirgan. Shuningdek, “Sag’irlar haqida” maqolasida qayd etilganidek, sag’irlarning huquqlarini himoya qilish maqsadida mufti sifatida qoidlarni keltiradi. Ya’ni, sag’irlar uchun qozilarning mas’ulligini ta’kidlab, muhimi shundaki, sag’irga vasiy tayinlanatganda sog’irlar ichida qiz bolalarning ham borligini hisobga olib, vasiy sifatida ayollardan ham tayinlanishini aytib o’tadi: “Sag’irni onasi va yoyinki, ayoli sinfidan ham vasiy tayinlanmoq joizdur”.

Shuningdek, muallif aytadiki, hukumdor qaysi hududni va shaharni egallasalar, shu shaharning kiyimlarini kiyganligi, qolaversa, shu shaharning boshqa dinli qizlarini nikohlab olganliklarini ham aytadi. Kiyinish bobida ham yevropacha kiyimlarni kiyish shariati islomga hech qanday zararlighi yo’q deb qaraydi, shunday tushuntiradi.

Xulosaki, Mahmudxo’ja Behbudiy ijodida xotin – qizlar masalalariga e’tibor dolzarb mavzu sifatida qaralgan, uning yechimlari ham ko’rsatilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Бехбудий М. Иттифоқнома. Танланган асарлар. Биринчи жилд. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – Б. 343-344.
- 2.Бехбудий М. Қарорнома. Танланган асарлар. Биринчи жилд. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – Б. 476.
- 3.Бехбудий М. Оқ елпоғичли чинли хотун. Танланган асарлар. Биринчи жилд. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – Б. 106-109.
- 4.Бехбудий М. Танланган асарлар. Биринчи жилд. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – Б. 510.
5. Бехбудий М. Турк адами марказият (федералист) фирқасининг маромномаси. Танланган асарлар. Биринчи жилд. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – Б. 156-162.